

Mariusz Fras

Dział spadku. Uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*

I. Wspólność powstająca w wyniku dziedziczenia z założenia ma charakter przejściowy. W systemach prawnych ukształtowanych zgodnie z koncepcją sukcesji uniwersalnej spotkać można różne sposoby określenia wzajemnych stosunków między współspadkobiercami. Wykorzystuje się bowiem system współwłasności łącznej (jak np. w § 2032 i nast. BGB lub w § 550 k.c. austr.), system współwłasności ułamkowej (jak np. w art. 1220 i art. 883 k.c. fr.) lub zmodyfikowane postaci jednego z nich (np. w art. 1035 i nast. polskiego k.c. przyjęto zmodyfikowany system współwłasności ułamkowej)¹. Prawo spadkowe spełnia swe funkcje społeczno-gospodarcze, i te mikro i te makro, dopiero przez dział spadku, od chwili jego dokonania, a więc od chwili, gdy określone ułamkowo części spadku przypadające poszczególnym spadkobiercom materializują się (w różny sposób) stosownie do ich wielkości, czyli każdy ze spadkobierców efektywnie otrzymuje to, co dotąd miał oznaczone idealnie².

II. Dział spadku regulują przepisy prawa materialnego (art. 1035-1046 k.c.) i formalnego (art. 680-698 k.p.c.).

W art. 1037 § 1 k.c. zostały wskazane dwie drogi prawne prowadzące do zniesienia wspólności majątku spadkowego przez dział spadku. Znie-

¹ Zob. szerzej M. P a z d a n, *Umowny dział spadku w prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Prace z prawa cywilnego, wydane dla uczczenia pracy naukowej Profesora Józefa Stanisława Piątoskiego*, Wrocław 1985, s. 218 i nast.

² Tak S. W ó j c i k, *Glosa do postanowienia SN z 5.02.2002 r. w sprawie II CKN 803/99*, OSP 2002, z. 12, poz. 162, s. 643.

sienie tej wspólności (w częściach ułamkowych) może nastąpić w drodze umowy działowej albo postępowania przed sądem (postępowanie o dział spadku), które najczęściej wynika z braku możliwości dojścia do porozumienia między spadkobiercami (art. 1037 k.c.)³. Nie budzi wątpliwości, że przepis ten odsyła do prowadzonego w trybie nieprocesowym postępowania o dział spadku (art. 680-689 k.p.c.). Ewentualny spór o podział majątku spadkowego, zgodnie z przeważającym poglądem doktryny⁴ i judykatury⁵, może stanowić przedmiot orzekania nie tylko sądu państwowego, ale także sądu polubownego (arbitrażowego), gdyż może być objęty zapisem na sąd polubowny. Zgodnie z art. 1157 k.p.c., jeżeli przepis szczególnie nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty. Nie ulega wątpliwości, że spory o dział spadku należą do kategorii sporów o prawa majątkowe, co uzasadnia tezę o możliwości objęcia ich zapisem na sąd polubowny⁶.

Celem postępowania o dział spadku jest określenie i ustabilizowanie sytuacji prawnej (majątkowej) spadkobierców przez podział między nich spadku – wydanie konstytutywnego (prawotwórczego) postanowienia przez sąd właściwy⁷. Dotyczy to tej części postanowienia, w której sąd dokonuje samego działu, bowiem część postanowienia, ustalająca skład i wartość masy spadkowej, a także inne, np. dotyczące spłat, mają charakter deklaracyjny. Taki charakter postanowienia działowego sprawia, że li-

³ Zob. szerzej P. Pogonowski, *Postępowanie o dział spadku*, Rejent 2005, nr 9, s. 178 i nast.

⁴ Por. J. Szaćhulowicz, *Indywidualne gospodarstwo rolne jako przedmiot wspólności ustawowej małżeńskiej*, Warszawa 1979, s. 182 i nast.; S. Wójcik, [w:] *System prawa cywilnego*, t. IV: *Prawo spadkowe*, pod red. J. S. Piątowskiego, Wrocław 1986, s. 478.

⁵ Postanowienie SN z dnia 07.03.1979 r. III CRN 10/79, OSNCP 1979, nr 10, poz. 197 z aprobującymi głosami Z. Krzemińskiego, OSPIKA 1980, nr 4, poz. 81 i K. Potrzebowski, Palestra 1980, nr 6, s. 106 i nast.; odmiennie W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 91; B. Dobrzański, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. Z. Resicha i W. Siedleckiego, t. I, Warszawa 1969, s. 970.

⁶ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga IV: *Spadki*, Warszawa 2005 s. 238.

⁷ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz...*, s. 239 i nast.; M. Paźdzan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. II, Warszawa 1998, s. 934-935.

kwiduje ono jeden stan prawny i w jego miejsce tworzy nowy, ze skutkiem *ex nunc*⁸.

Prawo do wystąpienia z wnioskiem o dział spadku co do zasady nie jest ograniczone żadnym terminem. Może być wyłączone na czas nie dłuższy niż lat pięć, z możliwością przedłużenia tego terminu albo przez spadkodawcę w testamencie, albo przez umowę współspadkobierców, stosując odpowiednio art. 210 k.c. (w zw. z art. 1035 k.c.)⁹. Kwestia ta różnie jest uregulowana w porządkach prawnych krajowych. Jedne systemy prawne dopuszczają czasowe utrzymanie wspólności wynikłej z dziedziczenia, wyłączające możliwość działu spadku na określony czas w drodze umowy pomiędzy współspadkobiercami¹⁰, inne dopuszczają taką możliwość również z mocy rozrządzenia ostatniej woli¹¹.

III. Testator może zamieścić w testamencie dyspozycję określającą, którym spadkobiercom mają w działu spadku przypaść określone przedmioty majątkowe wchodzące w jego skład.

Na temat charakteru prawnego takiego rozrządzenia testamentowego spotyka się w piśmiennictwie różne poglądy. Według jednych, prawo polskie nie przewiduje możliwości określenia przez spadkodawcę sposobu podziału majątku spadkowego. Dyspozycja taka nie wywołuje więc żadnych skutków prawnych i nie wiąże ani sądu, ani spadkobierców dokonujących działu spadku¹². Inni autorzy twierdzą, że rozrządzenia co do działu spadku są samoistnymi rozrządzeniami testamentowymi i jako takie są wiążące zarówno dla sądu dokonującego działu spadku, jak i dla spadkobierców¹³. Trzecia grupa wskazuje, że rozrządzenie takie ma charakter pewnego

⁸ Odmienne prawo francuskie, które przyznaje podziałowi spadku charakter deklaratywny i działanie retroaktywne. Na podstawie art. 883 k.c. fr. każdego współspadkobiercę, po działu spadku, traktuje się jako dziedziczącego bezpośrednio.

⁹ Por. S. Wójcik, [w:] *System...*, s. 491; M. Paźdzan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 932; odmienne stanowisko wyraża E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz...*, s. 237.

¹⁰ Np. art. 815 k.c. fr., § 2042 ust. 2 BGB.

¹¹ Np. § 2044 BGB, art. 715 k.c. włoskiego.

¹² Tak J. St. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, wyd. 4, Warszawa 1987, s. 155, 249-250; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2003, s. 118; B. Kordasiewicz, *Testamentowe dziedziczenie gospodarstw rolnych*, Wrocław-Warszawa 1978, s. 173.

¹³ Szerzej M. Niedospiał, *Testament. Zagadnienia ogólne testamentu w polskim prawie cywilnym*, Kraków-Poznań 1993, s. 102-104.

rodzaju zalecenia, które powinno być w miarę możliwości uwzględnione w sądowym działu spadku¹⁴.

De lege lata zapatrywanie ostatnie należy uznać za najtrafniejsze. Nawiązuje ono do dekretu z dnia 08.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym¹⁵, który w przepisie art. 152 § 3 zd. 1 *in principio* stanowił, że przy układaniu sched należy w miarę możliwości dążyć do tego, aby była uszanowana wola spadkodawcy wyrażona w testamencie. W judykaturze również przyjęto, że wola spadkodawcy może stanowić jedną z okoliczności podlegających uwzględnieniu przy rozważaniu sposobu podziału majątku spadkowego w postępowaniu przed sądem¹⁶. Przemawiają za tym, prócz respektowania zasady swobody testowania, przepisy kodeksu postępowania cywilnego, które w postępowaniu działowym nakazują uwzględniać „inne”, „wszelkie okoliczności”, a więc również wolę spadkodawcy wyrażoną w testamencie¹⁷.

W piśmiennictwie wskazuje się na celowość wprowadzenia do polskiego porządku prawnego rozwiązań zmierzających do zagwarantowania testatorowi większego niż dotąd wpływu na los poszczególnych składników majątku po jego śmierci¹⁸. Jedną z instytucji z zakresu prawa spadkowego, która może służyć realizacji tego celu, jest tzw. dział spadku za życia w testamencie, zwany również testamentem działowym¹⁹. Chodzi o taki testament, mocą którego testator wpływa na sposób dokonania

¹⁴ Zob. J. G w i a z d o m o r s k i, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1985, s. 90 i 222; S. W ó j c i k, [w:] *System...*, s. 455, 495; T. F e l s k i, *Wpływ woli testatora na sposób podziału majątku spadkowego*, Palestra 1994, nr 12, s. 6 i nast.

¹⁵ Dz.U. Nr 63, poz. 346 z późn. zm., obowiązujący do dnia wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego.

¹⁶ Tak SN w uzasadnieniu postanowienia z dnia 03.10.1980 r. III CRN 180/80, OSNCP 1981, nr 2-3, poz. 45.

¹⁷ Por. T. F e l s k i, *Wpływ woli testatora...*, s. 5-9.

¹⁸ Por. J. B i e r n a t, *Z problematyki tzw. testamentu działowego w polskim prawie spadkowym*, Przegląd Sądowy 2005, nr 4, s. 37 i nast.; K. Ł a s k i, *Postępowanie spadkowe. Proponowane kierunki zmian*, Nowy Przegląd Notarialny 2001, nr 7-8, s. 79-89; E. S k o w r o Ń s k a - B o c i a n, *Prawo spadkowe...*, s. 118.

¹⁹ Obszerniej na temat testamentu działowego J. B i e r n a t, *Z problematyki...*, s. 46; t e n ż e, *Dział spadku w testamencie w prawie francuskim*, Palestra 2004, nr 11-12, s. 197 i nast.; T. K o t, *Przyznanie preferencyjne – instytucja francuskiej procedury działu spadku*, Rejent 2000, nr 7-8, s. 64 i nast.; K. Ł a s k i, *Postępowanie spadkowe...*, s. 79-89.

działu spadku, uzyskując w konsekwencji wpływ na to, którym spośród spadkobierców przypadną poszczególne jego składniki, chyba że ta dyspozycja byłaby sprzeczna z ustawą lub zasadami współżycia społecznego.

Testament działowy uregulowany jest w ustawodawstwach europejskich w sposób zróżnicowany²⁰. Najbardziej praktyczne zastosowanie znajduje na gruncie prawa spadkowego francuskiego (*testament-partage*)²¹. W świetle unormowań francuskich testament, w którym następuje dział spadku, może być sporządzony wyłącznie przez wstępnego, zaś osobami, których dotyczy, mogą być wyłącznie jego zstępni (art. 1075 ust. 1 k.c. fr.). Przed otwarciem spadku testament zawierający dział spadku może być, na zasadach ogólnych, zmieniony lub odwołany. Skutki prawne działu spadku w testamencie powstają z chwilą otwarcia spadku. Wtedy zstępni spadkodawcy dochodzą do dziedziczenia po nim jako jego spadkobiercy ustawowi. Dokonanie działu spadku w testamencie nie powoduje zmiany tytułu powołania zstępnych do dziedziczenia z ustawy na testament. Ewentualne odrzucenie przez nich spadku spowoduje, że w ogóle nie dojdą do dziedziczenia (art. 1079 k.c. fr.). Zstępni nie mogą więc skutecznie sprzeciwić się kształtowi działu spadku określonego przez wstępnego. Wstępny może dokonać działu spadku obejmującego zarówno wszystkie przysługujące mu prawa majątkowe wchodzące w skład masy spadkowej, jak i tylko niektórych z nich²². W takiej sytuacji po otwarciu spadku prawa majątkowe nieobjęte testamentem działowym wchodzą w skład majątku spadkowego objętego wspólnością. Spadkobiercy są wtedy uprawnieni do dokonania uzupełniającego działu spadku na zasadach ogólnych (art. 1075-3 k.c. fr.).

Za uwzględnieniem postulatu wprowadzenia do polskiego porządku prawnego testamentów działowych przemawia szereg argumentów. Przede wszystkim dopuszczenie sporządzania testamentu działowego i nadanie mu doniosłości prawnej stanowi, jak już wskazano, pełniejsze wykorzy-

²⁰ Por. art. 733-735 k.c. włoskiego, art. 1075-1075-3 k.c. fr., § 2048-2049 BGB.

²¹ Szerzej H. D y s o n, *French property and inheritance law – principles and practice*, Oxford 2003, s. 295 i nast.; J. B i e r n a t, *Dział spadku w testamencie w prawie francuskim*, Palestra 2004, nr 11-12, s. 197 i nast.

²² Zob. J. B i e r n a t, *Dział spadku...*, s. 206.

stanie zasady swobody testowania. Nadając doniosłość prawną testamentom działowym, spadkodawca mógłby w wielu wypadkach zapobiec sporom między spadkobiercami w postępowaniu działowym.

W piśmiennictwie wskazuje się również, że w drodze prawnie wiążących dyspozycji co do sposobu działu spadku spadkodawca mógłby zapobiec takim podziałom fizycznym pewnych składników spadku, których dokonanie pociągałoby za sobą likwidację lub ograniczenie pewnych rodzajów dobrze funkcjonującej działalności gospodarczej, prowadzonej przez spadkodawcę. Spadkodawca miałby więc wpływ na efektywne wykorzystanie składników spadku po śmierci²³.

Zgłaszane niekiedy postulaty stworzenia możliwości zawarcia za życia spadkodawcy, z jego udziałem, umowy o dział spadku, skutecznej jednak dopiero w chwili śmierci, należy ocenić krytycznie. Dopuszczalność zawarcia umów dziedziczenia, polegających na tym, że spadkodawca w umowie z inną osobą dokonuje wiążących rozrządzeń co do przyszłego spadku przewiduje m.in. prawodawstwo niemieckie (§ 1941, 2274-2300 BGB), austriackie (§ 602, 1249-1254 k.c. austr.), szwajcarskie (art. 512-515 k.c. szwajc.) i węgierskie (§ 655-658 k.c. węg.). W prawodawstwach europejskich przeważa jednakże stanowisko niechętnie tej instytucji, bowiem jest ona niedopuszczalna m.in. według prawa włoskiego, francuskiego, greckiego, holenderskiego i rosyjskiego²⁴. Zgodnie z kształtem prawnym nadanym umowom dziedziczenia przez prawodawstwa dopuszczające tę instytucję, może ona zawierać rozrządzenie *mortis causa* bądź jednej tylko strony (spadkodawcy), bądź obu stron (w tym przypadku rola spadkodawcy przypada obu stronom). Pomimo niejednolitej terminologii²⁵, w konsekwencji powyższego rozróżnienia umowy dziedziczenia można podzielić na umowy jednostronne i umowy obustronne (dwustronne, wzajemne). Wskazać jednakże należy, że powyższym nazwom nadaje się w rozpatrywanym tutaj zakresie znaczenie swoiste, ponieważ podobień-

²³ Szerzej S. Wójcik, *O niektórych uregulowaniach w prawie spadkowym. Uwagi de lege ferenda*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogjęgło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 1499-1500.

²⁴ Por. M. P a z d a n, *O umowach dziedziczenia zawieranych przed polskimi notariuszami*, Rejent 1996, nr 4-5, s. 60.

²⁵ Por. E. T i l l, *Wykład austriackiego prawa spadkowego*, Lwów 1904, s. 189; F. Z o l l, *Prawo cywilne*, t. IV: *Prawo rodzinne i spadkowe*, Poznań 1993, s. 97.

stwo do nazw używanych w dziedzinie umów obligacyjnych może prowadzić do dość znacznych nieporozumień. Wedle prawa niemieckiego, umowa dziedziczenia to rozrządzenie na wypadek śmierci, które dokonywane jest przez dwie lub więcej osób w formie umowy albo przez osobę trzecią (§ 1941 BGB). Zgodnie z § 2286 BGB, prawo spadkodawcy do dysponowania majątkiem w drodze czynności prawnych *inter vivos* nie jest ograniczone, chyba że spadkodawca dokonuje tych czynności z zamiarem pokrzywdzenia spadkobiercy lub zapisobiercy ustanowionego w umowie²⁶. Podnieść należy, że umowa taka stwarzałaby od chwili zawarcia stan związania, który w sposób nieuzasadniony nie realizowałby zasady swobody (wolności) rozrządzeń na wypadek śmierci, będącej przejawem zasady autonomii woli podmiotów prawa cywilnego w prawie spadkowym²⁷. Testament nie wiąże testatora, może być przez niego zmieniany i odwoływany (art. 943 k.c.). Wydaje się, że zbliżony skutek można by osiągnąć przy wykorzystaniu *donatio mortis causa*²⁸.

Po to, by zamieszczone w testamencie dyspozycje działowe uzyskały moc prawną, były prawnie skuteczne, należy wprowadzić zmiany do obecnego stanu prawnego, a więc konieczna będzie interwencja ustawodawcy nie tylko w sferze prawa materialnego, ale również w przepisach postępowania cywilnego. Dla bezpieczeństwa obrotu konieczna byłaby nowelizacja przepisów dotyczących postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w ten sposób, że w sentencji postanowienia sąd wymieniałby składniki majątku, które mają przypaść poszczególnym spadkobiercom w dziale spadku²⁹.

Alternatywą dla tego rodzaju postępowania sądowego mogłoby być wprowadzenie do kodeksu postępowania cywilnego zupełnie nowej instytucji zatwierdzenia testamentu, dokonywanej w formie postanowienia sądu. Postanowieniem tym sąd stwierdzałby ważność testamentu i sku-

²⁶ Szerzej A. D u d a, *Umowa dziedziczenia w prawie niemieckim – pojęcie i moc wiążąca*, Rejent 2004, nr 3-4, s. 116 i nast.

²⁷ Zob. szerzej M. N i e d o ś p i a ł, *Testament...*, s. 91-92.

²⁸ Za dopuszczalnością zawarcia takiej umowy wypowiedzieli się m.in. A. K u b a s, M. S a f j a n, *Recenzja pracy L. Steckiego „Umowa darowizny”*, Nowe Prawo 1974, nr 10, s. 1368 i nast.; J. K o s i k, [w:] *System prawa cywilnego*, t. IV: *Prawo spadkowe*, Wrocław i in. 1986, s. 580 i nast.; M. N i e d o ś p i a ł, *Darowizna na wypadek śmierci*, Państwo i Prawo 1987, z. 11.

²⁹ Na wadliwości tego rozwiązania wskazuje J. B i e r n a t, *Z problematyki...*, s. 47.

teczność (zgodność z prawem i zasadami współżycia społecznego) działu spadku dokonanego w testamencie przez spadkodawcę, z tym skutkiem, że bez potrzeby dalszego postępowania działowego poszczególne prawa majątkowe przechodziłyby z mocy prawa na spadkobierców, zgodnie z treścią testamentu.

IV. Jak już wspomniano, celem działu spadku jest przede wszystkim ustalenie sched spadkowych. Chodzi tu więc o zmaterializowanie określonych ułankowo udziałów spadkowych. Instytucja zaliczania darowizn na schedę spadkową (art. 1039 i nast. k.c.) służy do przywrócenia właściwych proporcji między korzyściami uzyskiwanymi w ramach dziedziczenia ustawowego przez poszczególnych spadkobierców, które zachwiane zostały darowiznami poczynionymi przez spadkodawcę za życia na rzecz niektórych spadkobierców (z pominięciem innych)³⁰. Przepisy dotyczące zaliczania darowizn na poczet należnych spadkobiercom sched spadkowych są skomplikowane i dość kazuistyczne. *De lege lata* zaliczanie darowizn obowiązuje jedynie przy dziedziczeniu ustawowym³¹. Podstawowy krąg osób określa art. 1039 § 1 k.c. Z przepisu tego wynika, że nie są do tego zobowiązani wszyscy spadkobiercy ustawowi, lecz jedynie zstępni oraz małżonek³². Regułą jest obowiązek zaliczania darowizn, chyba że z oświadczenia spadkodawcy lub z okoliczności towarzyszących darowiznie wynika, że została ona dokonana ze zwolnieniem od obowiązku zaliczenia (art. 1039 § 1 *in fine* k.c.). Oświadczenie spadkodawcy o zwolnieniu darowizny z obowiązku jej zaliczenia na schedę spadkową może być zamieszczone w umowie darowizny, w innej czynności prawnej (np. w testamencie), może też stanowić odrębne oświadczenie woli (art. 60 k.c.)³³.

Jako problem do ewentualnego rozważenia w toku pracy nad reformą kodeksu cywilnego należy wziąć pod uwagę przebudowę przepisu art.

³⁰ Zob. M. P a z d a n, [w:] *Komentarz...*, s. 937.

³¹ Szerzej L. S t e c k i, *Zaliczanie darowizn między spadkobiercami darczyńcy*, Acta UNC 1976, nr 75, s. 127 i nast.

³² Inaczej art. 63 § 1 dekretu z dnia 08.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 328), który do kręgu osób zobowiązanych do zaliczenia darowizn zaliczał jedynie zstępnych.

³³ Zob. M. P a z d a n, [w:] *Komentarz...*, s. 937.

1039 k.c. Mając na względzie niską świadomość prawną społeczeństwa oraz respektowanie zasady swobody testowania, należy odstąpić od zaliczania darowizn na schedę spadkową jako zasady. Nie zwolnienie obdarowanego od obowiązku zaliczenia, ale poddanie darowizny obowiązkowi zaliczenia powinno być uzależnione od złożenia przez darczyńcę odpowiedniego oświadczenia woli lub od wynikającego z okoliczności zamiaru darczyńcy poddania darowizny obowiązkowi zaliczenia³⁴. Tak sformułowany przepis uprościłby procedurę zaliczania darowizn i lepiej respektowałby wolę spadkodawcy.

Do rozważenia jest również, czy wskazywać krąg osób zobowiązanych do zaliczania darowizn. Rozwiązanie takie przyjął ustawodawca holenderski w przepisie art. 229 k.c. księgi czwartej, który stanowi, że spadkobiercy są wzajemnie zobowiązani do zaliczenia na schedę spadkową otrzymanych od spadkodawcy darowizn w takim zakresie, w jakim wynika to z oświadczenia spadkodawcy zamieszczonego w umowie darowizny lub w testamentie.

Na uwagę zasługuje również podnoszony w doktrynie postulat usunięcia przepisu art. 1043 k.c.³⁵ Obecnie przepis ten, przewidujący zaliczenie na schedę spadkową poniesionych przez spadkodawcę na rzecz zstępnego kosztów wychowania i wykształcenia ogólnego i zawodowego, o ile koszty te przekraczają przeciętną miarę w danym środowisku, ma małą przydatność w zastosowaniu praktycznym i sprawia stronom i sądom niepotrzebne trudności związane z zaliczeniem sumy tych świadczeń i określeniem, jaka ich część stanowi nadmierne koszty wychowania i wykształcenia.

V. Przedstawione wyżej skrótowo propozycje natury legislacyjnej, dotyczące problematyki działu spadku, odnoszą się w swojej istocie wyłącznie do sposobu dokonania działu spadku i ustalania sched spadkowych przypadających poszczególnym spadkobiercom i nie powodują

³⁴ *Prawo spadkowe w zarysie*, red. J. Gwiazdomorski, A. Mączyński, Warszawa 1990, s. 229.

³⁵ Zob. *Prawo spadkowe...*, red. J. Gwiazdomorski, A. Mączyński, s. 229; J. Piętrzykowski, *Wybrane zagadnienia reformy prawa spadkowego*, [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tomasza Dybowskiego*, *Studia Iuridica*, t. XXI, Warszawa 1994, s. 256.

konieczności naruszenia systemu zasad, na podstawie których zostało ukształtowane polskie prawo spadkowe, a w większym stopniu realizują zasadę swobody testowania. W szczególności zaś nie powodują naruszenia zasady sukcesji uniwersalnej (generalnej)³⁶.

³⁶ O potrzebie prac nad reformą prawa spadkowego, Z. R a d w a ń s k i, *Założenia dalszych prac kodyfikacyjnych na obszarze prawa cywilnego*, Państwo i Prawo 2004, z. 3, s. 11.